

Борис Николајевич Путилов

ЈУЖНОСЛОВЕНСКА БАЛАДА И РУСКА КУЛТУРА

1.

У пуном облику *Хасанагиница – Жалобная песня благородной Асан-агиницы*, појавила се на руском језику 1827.¹ Да преведе ову баладу, Востоков је био подстакнут ширењем њене славе по читавој Европи: у руским часописима тих година *Хасанагиница* се помиње као дело свима добро познато, обично упоредо са Гетеовим именом.

У одзиву на Вукову збирку из 1814, Каченовски посебно издваја песму „у којој је описана трагедија једне српске мухамеданке” и која је „вредна помена још и по томе што ју је славни Гете превео на немачки (с талијанског)”² Рецензент издања *Српских народних пјесама* у три тома (Беч 1823) наводи опширне изводе из студије о српским песмама на немачком језику објављене у првом тому, као и шест првих стихова као пример самониклости поетике српских песама: „Оне уводе слушаоца у тему... постављајући на почетку питања и одговарајући на њих одрично и потврдно”. И овде се истиче да се „на песму Азан-Аге... угледао Гете”³

Интересантно је да се рецензент ограничава на само два објашњења цитата (речи *лабудови* и *окопнио*), рачунајући да ће она и тако бити разумљива читаоцу. Касније су српски поетски текстови често на овај начин цитирани у руској штампи.

¹ Востоков, *Сербские песни*: „Северные цветы” за 1827. год.; СПб., 277–281. Као извор послужило је, по речима самог аутора, издање Вука Караџића *Мала простонародња славеносербска пјеснарица*; у Вијени 1814. Назив је буквални превод са српскохрватског – „Жалостна песна племените Асан-агинице”. Судећи према писму Румјанцеву, Востоков је **Пјеснарицу** добио за своје послове 1822. (*Переписка А. Х. Востокова*, СПб. 1873, 26–27).

² К. О *српских народних песнях*: „Вестник Европы”, 1820, ч. СХІІ, № 14, 122.

³ Г. *Известие о новой книге*: „Сын отечества”, 1824, № XXVI, 245. Савремени преглед превода *Хасанагинице* исп., Лука Шекара, *Из истории русско-сербских литературных взаимосвязей* („*Хасанагиница*” в русских переводах): „Русская литература”, 1973, № 1.

У приказу алманаха *Северные цветы* за 1827. рецензент часописа *Московский вестник* нашао је опет за потребно да напомене да „је Гете преводио исту ону *Песму племените Асан-Агинице* коју ће читалац наћи у Северним цветовима”⁴

Године 1832. аутор прегледа посвећеног српској науци поново се сећа Гетеа, који је „удостојио сопственим преводом једну дирљиву српску повест која опева „Жалост племените супруге Азон-Аге”⁵

Остаје нам још напомена да се и сам Востоков у необјављеној приредби уз свој превод позива на „славнога Гетеа”⁶

Као што је утврђено у најновијим испитивањима, први спомен о знаменитој балади и превод цитата из ње у руској књижевности падају у далеко раније време, – пре појаве издања Вука Караџића и пре него што се појавило интересовање за јужнословенску поезију. У књизи с практичним филолошким насловом, Ф. В. Каржавин (1745–1812) наводи почетак баладе из књиге А. Фортиса као пример „илирског наречја”⁷

Каржавин наводи наслов песме на руском – „*Жалостная песенка на смерть племемитыя супруги Асана Аги*” – и прве стихове: „Что бежится в лесу зеленом? снега ли это или лебеди? коль бы это снега, ведь бы окапнули (растаяли); а коли лебеди, ведь бы полетели”. На тај начин, и први помен јужнословенских народних песама и први превод њихов везани су за *Хасанагиницу*. Стварно је било нечега очаравајућег у тој балади.

Каржавинов помен можда би се могао сматрати куриозитетом (посебно у контексту приче о ауторовим сусретима с Далматинцима на Куби) ако не бисмо имали на уму да је то време догађаја као што је откриће *Слова о полку Игорева* и саопштење Карамзиново о њему у иностраној штампи, одушевљење за Осијана, пораст интересовања за народну поезију. Одсев Каржавиновог цитата из *Хасанагинице* правилније би било посматрати весником онога широког, каткад одушевљеног, историјски

⁴ „Московский вестник” 1827, ч. 3, 376–377.

⁵ „Телескоп”, 1832, ч. IX, № 12, 507. Уосталом, овде је промакла једна нетачност: Гетеов превод сачињен је дуго пре појаве зборника Вука Караџића и немачког издања Талфије.

⁶ В. о томе, Востоков, *Стихотворения*. Редакция, вступительная статья и примечания Вл. Орлова, 1935, 426.

⁷ *Вожак, показывающий путь и лучшему выговору букв и речений французских*. Le Guide Français; в Граде Святого Петра, 1794, стр. 280–281. В. о томе: М. П. Алексеев, *Филологические наблюдения Ф. В. Каржавина* (Из истории русской филологии в XVIII веке). – „Ученые записки ЛГУ, № 299. Серия Филологических наук”, вып. 59, 1961, 23–24.

условљеног интересовања за јужнословенску културу који ће се у Русији јавити на граници десетих и двадесетих година XIX века.

Друштвени мотиви и карактер тога интересовања у потпуности су објашњени, на задовољавајући начин и одређено.⁸ У првом плану овде се налазе: развој идеја словенског јединства и словенског препорода; на тој линији интересовање за историјску прошлост и културу словенских народа; симпатије за националноослободилачке покрете Јужних и Западних Словена, све јаснија оријентација руске књижевности на фолклору.

Карактеристично је да се у најранијој фази упознавања са југословенском народном поезијом, у време првог одушевљења за Вука Караџића, интересовање претежно упућује балади. Од девет Востоковљевих превода српских народних песама седам су баладе различитог типа: легендарна *Зидање Скадра*⁹; јуначка *Марко Краљевић у азачкој тамници*¹⁰; породичне *Хасанагиница*¹¹, *Диоба Јакшића*¹², *Браћа и сестра*¹³, *Јана мљезиница*¹⁴; љубавна *Смрт драге и драгога*.¹⁵ Иза привидно случајног одбира песама без икаквих принципа крије се свесни и несвесни план. Занимљиво је напоменути да међу Востоковљевим преводима нема ниједне класичне јуначке песме, – мада је сигурно да их је песник познавао. Ово је објашњиво тиме што је превод дужих песама – јуначких поема био скопчан с посебним тешкоћама и захтевао је претходне радње. Али се може рећи да време одушевљења народним епом још није било ту – оно долази тек са тридесетим годинама XIX века.

⁸ В. о томе: Н. Трубицын, *О народной поэзии в общественном и литературном обиходе первой трети XIX века*; СПб. 1912; – М. К. Азадовский, *История русской фольклористики I*; М. 1958, глава IV; – М. Гольберг, *Труды Караджича в оценке деятелей русской культуры первой половины XIX века: „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор”*, књ. 30, св. 3–4, Београд, 1964; – В. Гусев, *Вук Караџич и руская фольклористика: „Русская литература”*, 1964, № 2; В. Г. Карасев, *Вук Караџич и Россия: „Славянское источниковедение. Сборник статей и материалов”*; М., 1965; – Цветанка Органџиева, *О преводима српских епских песама у руској литератури за Вукова живота: „Анали филолошког факултета књига 4”*; Београд, 1964.

⁹ „Северные цветы на 1826 г.”, 43–52.

¹⁰ „Труды Вольного общества любителей российской словесности”, 1825, ч. XXX, 169–176.

¹¹ „Северные цветы на 1827 г.”, 277–281.

¹² „Северные цветы на 1825 год.”, 331–335.

¹³ „Северные цветы на 1827 год”, 271–275.”

¹⁴ Цит. д., 269–270.

¹⁵ „Северные цветы на 1825 год”, 335–336.

Карактеристично је да се окретање Пушкиново јужнословенској поезији примећује прво у његовом интересу за баладу. Он преводи типичну породичну баладу *Бог ником дужан не остаје*¹⁶ и почетак *Хасанагинице*.¹⁷ Његови преводи из Меримеа и сопствена дела настала подражавањем српскохрватској песми такође остају у тим оквирима. Мање је значајно што већина Пушкинових превода није настала на основи оригиналних текстова. Далеко је важнија околност да је Пушкин, имајући могућност да се упозна са оригиналном српскохрватском народном поезијом из збирки Вука Караџића, имао снаге да у преводе из Меримеа унесе „дух српске народне поезије” и тако се „преобратио у српског гуслара”.¹⁸ Пушкин даље својим преводима открива руском читаоцу хајдучку баладу („*Гайдук Хризич*”) и у руску поезију уводи фантастичне и легендарне мотиве карактеристичне за јужнословенски фолклор.

И поред тога што поетски дар Пушкина и Востокова није могуће поредити и што су њихове књижевнотеоријске позиције врло различите, њихов рад на превођењу југословенског поетског фолклора одликује се континуитетом и заједничким принципима.

То се огледа и у склоности према балади, а и у сличном схватању метода интерпретације фолклорног материјала других језика (сиже, језик, стил), и једнаким или сличним решењима проблема преводног стиха. И Востокову и Пушкину била је туђа оријентација ка „преодевању” стране поезије у руске хаљине. Они су високо ценили национално, историјски својеврсно у њима и тежили да га очувају. Поред тога – кад је у питању српскохрватска песма – у ове принципе уношени су елементи који их прецизирају. Неопходно је било, прво пренети фолклорност ових песама; и друго, указати на извесну блискост њихову са руском песмом. Отуда је проистекла потреба за проналажењем стилских и метричких средстава која би откривала историјску самониклост српских песама, а истовремено и њихову сродност са руским.

Овом захтеву требало је да послужи тзв. „*русский сказочный стих*” који је разрадио Востоков: Бели троакценатски стих с цезуром и неравносложном анакрузом који се завршава дактилом или хорејом.¹⁹

¹⁶ „Библиотека для чтения”, 1885, т. IX, 26 – и след.

¹⁷ Исп.: А. С. Пушкин, *Полное собрание сочинений*, т. III; М. – Л. 1949, 352.

¹⁸ П. Кулаковский, *Славянские мотивы в творчестве Пушкина*: „Русский филологический вестник”, 1899, № 3–4, б. исп. такође: А. Яцимирский, *Песни западных славян*: Библиотека великих писателей под редакцией С. А. Венгерова. Пушкин, т. III, СПб., 1909.

¹⁹ В. о томе: Востоков, *Стихотворения*, 67–68. вступительная статья и примечания Вл. Орлова. 1935, 67–68 и др.

Пушкин не само да је високо ценио покушаје Востокова него се њима и користио, усавршивши донекле „*русский сказонный стих*”. У овом правцу занимљив је недовршени превод *Хасанагинице*, који као да представља паралелу Востоковљеву. Сасвим је могуће да Пушкин и није имао намере да га доврши него је свој рад сматрао експерименталним. Неки стихови, нарочито почетни, као да нису самосталан превод него прерада Востокова:

Пушкин	Востоков
Что белеется на горе зеленой? Снег ли то али лебеди белы? Был бы снег – он уже бы растаял...	Что белеется у роши у зеленья? Снег ли то или белы лебеди? Кабы снег, он скоро растаял бы.

Али почев од десетог стиха Пушкин напушта Востоковјев превод и ради самостално, разилазећи се са својим претходником у третирању текста:

Пушкин	Востоков
Как услышала мужнины речи, Запечалилась бедная Кадуна. Она слышит, на двор едут кони; Побежала Асан-агиница, Хочет броситься, бедная, в окошко...	Вняла жена таковы слова; Стоит, цепenea от горести; Вдруг конский топот слышала: Взметалась жена Асан-аги, Чтоб с башни из окна ей низринуться.

Код Востокова фолклорна реч се смењује са архаично-литерарном, Пушкин баладичну повест потпуно преводи лепршавом и прозрочном речју с незнатним примесима научних фолклоризама. Оно што се код Востокова јавља као тенденција коју још није у стању да оствари код Пушкина добија карактер системе што се оваплоћује са задивљујућом лакоћом.

Балада „*Сестра и братья*” (Бог ником дужан не остаје) сједињује у себи готово савршену тачност превода (одступања су минимална), фолклорну оригиналност и истинску поетичност. При том се Пушкин само понекад користи формама које нас непосредно упућују на руску песму и претпоставља им такве које, стварајући код читаоца штимунг „за фолклорне тонове”, не ствара у њему неке непосредне асоцијације („невестушка”, „зелие”, „коњ вороной”, „сад зеленый”, „нож злаченый”, „чистое поле”, „алые цветочки”, „белое тело”, „лютый змей”; од свих епитета које смо навели само „лютый” има еквивалент у српскохрватском тексту).

Ове мање-више устаљене фолклорне форме – што је посебно важно – код Пушкина не штрче из општег језичког контекста већ се сливају с повешћу.²⁰

Востоковљев однос према руским фолклорним облицима био је, изгледа, још строжији. У песми *Строение Скадра*, која је дужа од песме *Сестра и братья*, оваквих „русизама” је код њега сразмерно мање (Тамо имамо: „не трать козны понапрасну”, „братья родимые”, „раным раненько”, „невестушка”, „мне неможется”, „разгорелось ретивое сердце”, „жена молодая”). Ово исто важи и за баладу *Сестра девяти братьев* („молодцы”, „девица”, „невестушек дарити”, па и један двостих:

Не кукушечка то куковала,
Ее старая мать горевала).

Може се рећи да су позиције двојице песника овде идентичне, али Пушкин знатно надмашује Востокова у избору основног стила повести, који је код њега слободан од архаичних црта туђих народном говору, и од елемената превасходно књишког карактера.

Востоков и Пушкин су себи поставили задатак: пронаћи руске поетске форме које би најбоље одговарале српском народном стиху. Востокову је било јасно да тачна репродукција метричке структуре оригинала („хероический пятистопный размер с пресечением на второй стопе”) неће бити решење проблема: „није сматрао за потребно да ропски подражава оном метру који је неупотребљив код нас и за руски слух, може бити, донекле и заморан”²¹

Карактеристично је да Востоков у теоријским разматрањима полази од тезе да „русский сказочный стих” одговара карактеру романтичког епа.²²

Као што су последња испитивања показала, размер што га је створио Востоков развио је и усавршио Пушкин. Пушкинов стих превода са српскохрватског одликује се „неком нарочитом хармонијом”. Очеvidно, радећи на томе стиху, Пушкин је полазио од непосредног познавања српског десетерца. Одступања од метрике оригинала, код Пушкина се јављају ради очувања његове уметничке снаге.²³

²⁰ О раду Пушкина на балади исп.: Ф. Я. Прийма, *Из истории создания „Песен западных славян”*, А. С. Пушкина: „Сборник Из истории русско-славянских литературных связей XIX в.”, М.–Л., 1963, 112–115.

²¹ „Северные цветы” на 1825 г., 337.

²² А. Востоков, *Опыт о русском стихосложении*: СПб. 1817, 164.

²³ Б. В. Томашеский, *О стихе. Статьи*, 1929, 63–67.

Заслуга Востокова и Пушкина не ограничава се само на чињеницу што су руском читаоцу учинили приступачним значајне форме југословенске народне поезије. Њихови преводи јавили су се и као одређени ступањ у развоју руске поезије. Захваљујући њима, српскохрватска балада ушла је у свет нове руске поезије и обогатила је.²⁴

Востоков и Пушкин остварили су плодне путеве стваралачког прихватања народне поезије Јужних Словена, продирања у њену самосвојност.

У контексту преводилачких идеја Востоковљевих треба посматрати покушаје (додуше врло скромне по размерама) које чини Н. Пољевој објавивши неколика одломка песама у преводу са српско-хрватског и немачког. Песме из збирке Вука Караџића он назива дивним поетским делима „сродног нам словенског народа, који нам се у овим песмама показује блиским и по духу... Још су драгоценије оне за нас по томе што су чудесно сличне нашим народним песмама чак и по облику”.²⁵

Н. Пољевој, идући за Востоковљевим принципима, као да се с њим такмичи у мајсторству превођења. Његов превод првих осам стихова *Браће Јакшића* несумњиво надмашује Востокова:

Пољевој	Востоков
Меяц корил звезду денницу:	Месяц журил звезду денницу:
„Где ты была, звезда денница? Где была, где дни губила, Где ты белые дни сгубила?”	„Где ты была, звезда денница? Где ты была, где губила время Три белых дня” – В ответ денница:
Денница ему отвечала:	
„Я там была, там дни сгубила, Выше бела града Белграда, Гляючи великого града”.	Пробыла я, провела я время Над белокаменным Белградом, Глядя на великое чудо...”

Лепо је изведен и почетак песме *Маргита девојка и Рајко војвода*.

У часопису „Телескоп” појављује се 1832. серија превода српско-хрватских песама (већином у одломцима), међу њима и балада. Аутор у низу случајева констатује тематску и уметничку блискост њихову с руским песмама:²⁶ У исто време он их карактерише као „живо огледало националности”, запажајући у њему црте другог етникума. „Ова сло-

²⁴ Детаљан и смишљен преглед Востоковљевих и Пушкинових превода исп.: Цв. Органджиева, 319–325; исп. тамо и допунску библиографију.

²⁵ „Московский Телеграф”, 1827, ч. 13, 145–146.

²⁶ *Сербская словеность*: „Телескоп”, 1832, ч. IX, № 12.

женост... придаје јој (српској народној поезији – Б. П.) нарочиту драж простодушности, нежности и тајанства, који се уједињују необично привлачно и дирљиво”.²⁷

У поетском смислу преводи се разликују. У већини је прозаизиран ритмички превод. У том духу је, нпр., преведена песма *Заручница Ерицега Стјепана*.²⁸ У стилу блиском Пушкиновоме преведени су поједини стихови баладе *Мајка, сеја и љуба*:

Слеталися горемычные кукушки,
Томно, жалобно закуковали.
Одна ноет, стонет беспрестанно,
Другая плачет утро и вечер,
Третья плачет, когда ей сгрустнется.²⁹

Касније у истом часопису објављени су врло добри преводи српских свадбених песама.³⁰

Ипак, све у свему можемо рећи да ни у годинама деловања Востокова и Пушкина, нити после тога, све до средине четрдесетих година, није било других већих достигнућа у превођењу српске народне поезије. Ретка поетска подражавања и преводи били су у духу позног сентиментализма и епигонског романтизма, или пак у извештаченом простонародном духу.³¹

Занимљива је епизода с још једним преводом *Хасанагинице* који је остао незапажен у литератури, а чији је аутор био А. Шишков. Он признаје да не познаје српски оригинал па се користио Нодијеовим фран-

²⁷ Цит. д., 508–509.

²⁸ Цит. д., 511.

²⁹ Цит. д., 514.

³⁰ *Картины славянских нравов, Сербская свадьба*: „Телескоп”, 1836, ч. 31.

³¹ Исп., на пример: Пл. Ободовский, *Сербская песня*: „Календарь муз на 1826 год”, 67; – *Умиращий гайдук (Иллирийская баллада)*, пер. Ив. Д-ча: „Литературные прибавления к Русскому Инвалиду”, 1833, № 95, 758–759; – И. Козлов, *Умиращий гайдук. Иллирийская баллада*: „Библиотека для чтения”, 1834, т. IV, отд. I, 123–124; – Л. Якубович, *Умиращий гайдук. Иллирийская баллада*: „Московский наблюдатель”, ч. IX, 1836, 29–30; – М. Макаров, *Славянские песни*: „Вестник Европы”, 1823, № 9, 24–29; – Н. Прокопович, *Сестра и братья. Сербская баллада*: „Современник”, т. X, СПб. 1838, 156–166; – М. Чистяков, *Косовская битва*: „Современник”, т. XXVII. СПб. 1842, 96–104; – Исто, пос. издање, 1842; – Н. Протопопов, *Основание Скадра*: „Метеор на 1845 год”, СПб., 106–110; – Исти, *Болгарские народные песни*, цит. д., 22–30.

цуским преводом.³² Очигледно му је измакао и превод Востокова. Ево почетка баладе, који у довољној мери карактерише стил превођења, а заједно с њим и стих француског извора:

„Какая ослепляющая белизна блистает вдали, по злаку беспредельных долин и кустов! Снег ли то, или лебдь, сия красивая птица рек, помрачающая их белизну? Но снеги исчезли, лебеди улетели в хладные страны Севера.

Не снег это, не лебедь, но шатер храброго Асана, тяжело раненого и плачущего еще более от гнева, нежели от раны...”

Најзанимљивије је – да ли је и преводац увиђао дистанцу између ове „украшене прозе” и простоте и поетичности народне песме, и изјаснио се о томе у посебној напомени. О особинама оригинала судио је према прва четири стиха које Нодије наводи. Шишков их даје у преводу:

Что белеется у горы зеленой?
Али то снеги, али то лебеди?
Кабы снеги, ведь бы растаяли,
Лебеди – ведь бхы полетели.

„Може ли се с једноставним стихом... поредити... извештачена разбарушеност?” Подвргнувши критици Нодијев превод, Шишков закључује: „Ево оног нагизданог бесмисла, што га и наши најновији књижевници често преузимају од Француза”.³³

На жалост, остао је скоро сасвим непримећен зборник превода лирских песама и балада који је начинио М. Касторски.³⁴ Овде је, делимично, било одштампано више од десет балада, међу њима и оне које су у своје време превели Востоков и Пушкин: „*Братъя и сестра*” и „*Бог в долгу не*

³² А. Шишков, *Асанова супруга, песнь, переведенная с морлахского на французский язык (перевод с французского)*: „Северная Минерва”, 1832, ч. 2, № X, май, 241–248.

³³ Цит. д., 249–250. Сличну оцену заслужује карактеристика садржаја народних песама Морлака, коју даје Нодије у свом чланку, такође преведеном на руски: *Пение морлаков* (Соч. Карла Нодье). С. франц. В. Романович: „Литературная газета”, 1830, т. II, № 30, стр. 241–242. Нодије доста опширно и прецизно описује спољашњи изглед морлачких певача, гусле и начин певања, али кад говори о садржају певања показује очигледну необавштеност следећи за традиционалним романтичким схватањима о томе.

³⁴ *Сербские народные песни. Переложены с сербского М. Састорским*. Связка вторая; Лейпциг, 1838 (први том се није појавио).

бывает”.³⁵ Читалац је донекле могао себи створити представу о тематици балада из прве књиге Вука Караџића, али преводи су били несравњено слабији у песничком погледу, мада и сам аутор изјављује да је његов циљ био – преводити „по могућству реч по реч и метром оригинала”.³⁶

Појављивали су се и преводи који нису пледирали на оригиналну уметничку вредност, већ су имали за циљ да испуне информативну функцију. Покушаји оваквих „прецизних” превода у прози срећу се у руским часописима већ доста рано.³⁷

Најпотпуније и теоријски најзаснованије, принцип прозаизираног превода остварио је Ј. Венељин: „Вез стихова и трагање за ритмом... не би дозволили преношење српског стиха *реч по реч и стих по стих*... Превођење јуначке поезије *прозом* значило би лишити је музикалности... Ја сам за себе одабрао *дактилску прозу*”.³⁸ Књига Ј. Венељина није збирка превода већ научно дело. Циљ превођења у њој јесте: пратити и илустровати научне поставке, а поред тога – откривати пред читаоцем карактер песама. Преводи су дати паралелно са српскохрватским текстовима: *Шеховић Осман* (6–21), *Женидба Плетикосе Павла* (20–33), *Марко Краљевић познаје очину сабљу* (68–77), *Бошњаци на Москову* (88–91). Сама ова идеја била је вредна одобравања. Ипак, своју намеру да српски стих пренесе реч по реч – Венељин није остварио из простог разлога што се трудио да слике и обрте оригинала преведе на језик руске народне песме, и у том смислу је одступио од позиција које су Востоков и Пушкин већ били достигли („Откољ зеленеет наша сторонушка”, „Јуный молодец”, „Красный как и девушка”, итд.). С друге стране, његови преводи показали су се и незграпнима.

У књизи Ј. Венељина у први план су стављене јуначке песме као најкарактеристичније за српску народну поезију. Од тога времена у руској

³⁵ Осим поменутих – према Вуковом издању, 1958, кн. I: NoNo 732, 733, 735–738, 741, 746.

³⁶ Исп. и: *Славянские песни*. С сербског И. Касторский: „Сын Отечества”, 1840, апрель. Међу 18 превода лирских песама – овде је и превод једне која је блиска балади: „Опет заручница Ерцега Стјепана” (Вук Караџић, изд. 1951, књ. I, № 728).

³⁷ Исп., на пример: О. Сомов, *О нравах и обычаях морлаков или славян далматских, соч. аббата Фортиса*: „Труды Вольного общества любителей российской словесности”, СПб., 1818, ч. IV, № 10, 44; – Князь Цертелев, *Славянские песни различных наречий*: „Северный Архив”, ч. 9, СПб., 1824, 108–109; – *Морлацкие песни*: „Сын Отечества”, 1828, № XIV, 162–170.

³⁸ Ю. Венелин, *О характере народных песен у славян задунайских*; I. Сербские; М., 1835.

науци јавно се испољава претежно интересовање за херојски еп, а поста-ло је правило да се јуначке песме пореде са Хомеровим еповима. Наро-чито се јасно овакав приступ види код И. Бођанског.³⁹ Природно је да се баладескна поезија показала као некако разливена у поезији „претежно хомеровског садржаја”. У преводној пракси ова тенденција се ипак није остварила одмах. И сам Бођански је за своје преводе углавном одабрао песме романтичког садржаја.⁴⁰ Међу њима је и *Хасанагиница* („Жена Ха-сана-Аги”). Очигледно је да је Бођански своје преводе сматрао ритмо-ваном прозом. У сваком случају он је давао текст без поделе на стихове. Његова *Хасанагиница* заслужује да се помене у историји руских превода. Ево почетка:

„Что белеет на зеленой горе? Снег ли то белеет или лебеди? Если б снег был, то растаял бы; кабы лебеди, полетели бы. Нет, не снег то и не лебеди; то шатер Аги-Хасан-Аги; он хворает от тяжелых ран; за ним мать с сестрой ухаживают, а не может от стыда его любезная ухаживать. Как его ли раны разболелися, он милой своей наказывает:

– Ты не жди меня у бела двора, у двора ли, у моей родни. Како те речи милая услышала, сильно она закручинилась...”⁴¹

У таквом маниру преведене су и остале песме: све су из оквира „ју-начких песама средњих времена”, које су ушле у трећи том Вукова бечког издања од 1846. године.⁴² То су обрасци хајдучког епа, неке од њих са значајним баладичним обележјима.

Неколико својих превода укључио је у своју студију о српском епу А. Соколов.⁴³ Као пример поетске компарације он наводи почетак *Хаса-нагинице*:

„Что белеет там на зеленой горе: снега ли это или лебеди? Кабы снега, они давно бы растаяли; кабы лебеди – давно бы улетели. Это шатер Асан-Аги”⁴⁴

³⁹ Иосиф Бодянский, *О народной поэзии славянских племен*; М., 1837.

⁴⁰ *Сербские народные песни. Из сборника Караджича* (По рукописям О. М. Бодянского, из библиот. А. А. Титова); М., 1884.

⁴¹ Цит. д., 12.

⁴² По издању из 1958. г., књ. III, №№ I, 43, 44, 83, 26, 28, 41, 42.

⁴³ А. Соколов, *Об исторических народных песнях сербов*; Казань 1854.

⁴⁴ Цит. д., 12.

У области шире популаризације фолклора словенских народа и идеја словенске фолклорне узајамности заслужују пажњу књиге И. Боричевског.⁴⁵ Садржај споменика народне поезије у њима је препричан, у низу случајева доста блиско оригиналу. У првој књизи први пут на руском језику јавља се подробно и у пуном обиму изложена епопеја о косовском боју (1. део, 7–15). У другом тому препричане су баладе *Женидба Плетикосе Павла* (1–8), *Марко Краљевић познаје очину сабљу* (35–41), *Шеховић Осман* (72–77), *Марко Краљевић и вила* (231–234). Могуће је да је избор ових песама био подстакнут познавањем књиге Ј. Вепелина. У стилу репродукција примећује се мешање простонародног с маниром сентименталне прозе.

*

Нови приступ јужнословенској народној поезији у руској култури означава средина четрдесетих година XIX в., а у вези је с именима И. Срезњевског, Н. Надеждина, П. Прејса, а уз ова и Ф. Буслајева, А. Гиљфердинга, А. Афанасјева, Ор. Милера и др. У књижевности овде пре свега треба поменути Н. Берга, а касније М. Михајлова, Н. Шчербину и М. Петровског.

Берг наставља рад Востокова на широко заснованом и систематизованом преношењу српских песама у руску књижевност. Од 1847. до 1874. он је, према мојим подацима, објавио 21 превод епских песама – јуначких, хајдучких, историјских и балада, а међу њима 7 песама о Краљевићу Марку и 6 из косовског циклуса.

Управо је Берг дао руској поезији преводе песама *Цар Лазар и царица Милица*, *Пропаст царства српскога*, *Бановић Страхуња*, *Косовка дјевојка*, *Марко Краљевић и Љутица Богдан*, *Смрт Марка Краљевића* и др. Он је први 1848. године упознао руског читаоца са новим југословенским историјским песмама. Значајан допринос Бергов јесу и преводи балада (*Зиданье Скадра*, *Наход Симеун*, *Диоба Јакишића* и др.).⁴⁶

⁴⁵ *Повести и предания народов славянского племени*, изданные И. Боричевским, ч. I–II; СПб. 1840–1841; – *Народные славянские рассказы*, изданные И. Боричевским; СПб. 1844.

⁴⁶ „Московитянин”, 1847, № 4; 1850, № 20; – „Журнал для чтения воспитанникам военно-учебных заведений”, 1851, № 363; – „Библиотека для чтения”, 1858, февраль; – „Нива”, 1874, № 33; – Московский литературный и учений сборник на 1847 (исто) (Пос. изд.: *Сербские народные песни*. Перевел Н. Берг; М. 1847); – *Песни разных народов*. Перевод Н. Берга; М. 1854; – *Переводы и подражания* Н. В. Берга; СПб. 1860; – *Поэзия славян*. Под. ред. Н. В. Гербеля; СПб. 1871.

По својим погледима на принципе поетског превода Н. Берг је био близак Пушкину. Он је избегавао форме руског фолклора, трудећи се да сачува самосвојност српске песме. У избору метрике он на почетку такође полази од Пушкина, и није тежио строгој правилности, допуштајући метричко шаренило. Касније, међутим, он усваја гледиште о унификацији, ревидирао је своје раније преводе епских и лирских песама, делом прерађујући их, а делом лако исправљајући.

Карактер таквог његовог подухвата огледа се при поређењу две редакције превода *Косовке дјевојке*. Само у ретким случајевима овде се може говорити о тражењу нових лексичких решења, тачнијег израза итд. Посао се углавном своди на метричку унификацију у корист „глатког” петостопног хореја. У издању од 1847. Н. Берг је често одступао од њега, идући у томе очигледно за Востоковим и Пушкином. Од петнаест првих стихова само пола (седам) испевано је у том метру. У издању од 1860. Берг од тих седам стихова пет оставља непромењено, али зато прерађује осталих осам, уједначајући метрику. Ево примера:

1847.

Рукава белы засучила,
Засучила до белог локтя...

Все, млада, побоищем ходит,
Все побоищем славного князя
и людей ворочает мертвых...

1860.

Засучила рукава сорочки,
Засучила вплоть до белых
лóктей...

Посреди побоища проходит,
....
Витязей оглядывает мертвых...

Може се рећи да управо после његовог издања од 1860. „глатки” петостопни хореј се за дуги период учвршћује као основна метричка форма у руским преводима српских епских песама. Мали број преводаца одступа од те форме, продужавајући линију Востокова и Пушкина.

Преводи Н. Берга наишли су на различиту оцену у савременој критици: на једној страни имамо отворено подсмешљиве иступе О. И. Сенковског⁴⁷ са заједљивим примедбама на рачун недавног општег заноса за српску народну поезију; ту је затим суздржана критика Н. Г. Чернишевског, који прекоревача Берга због „одступања од смисла и духа”, „неупоредиво лепе” српске поезије⁴⁸; на другој страни било је и одобравајуће

⁴⁷ „Библиотека для чтения”, т. 101, 1850, отд. IV.

⁴⁸ Н. Г. Чернышевский, *Полное собрание сочинений*, т. II; М. 1949. Чернышевски наводи сваје прозне преводе из косовских песама (стр. 298–302). Исп. о томе: Витомир Вулетич, *Чернышевский о сербской народной поэзии: „Советское славяноведение”*, 1965, № 5, 57.

критике, али са прекорима због „неумесне слободе”, због нарушавања принципа српског стиха – И. И. Срезњевски.⁴⁹

Разуме се, помна анализа износи на видело и вредности и јасне недостатке мајсторства Н. Берга.⁵⁰ Али уопште узев, треба признати да су његови преводи „значајан допринос развоју руске преводачке уметности”.⁵¹

Рад Н. Берга временски се подудара са појавом читавог низа књига, чланака студија о југословенској народној поезији. Овде су били и живи утисци учењака и путника који су имали среће да се непосредно сусретну с југословенским певачима, да виде и чују гусле, да буду сведоци епских импровизација. Пред руским читаоцем откривала се жива и колоритна поезија Срба, Црногораца и Хрвата са њеним јединственим херојским и лирско-романтичарским принципима.⁵²

Посебан значај имала је делатност И. И. Срезњевског – скупљача, популаризатора и проучаваоца словенских песама. У својим универзитетским предавањима, која су имала значајну улогу у развоју руске славистике, у приближавању студентске омладине фолклорној култури Словена, Срезњевски посебно поглавље посвећује баладама.⁵³

Срезњевски је педесетих година објављивао оригиналне текстове југословенских народних песама,⁵⁴ рецензирао нове књиге о југосло-

⁴⁹ И. И. Срезневский, *Труд и мнения Н. В. Берга касательно народных песен*: Известия АН по ОРЯиС, т. IV; СПб., 1855; Исти, *Замечания об эпическом размере славянских народных стихов*; СПб. 1861, 13. Срезњевски је доследно остао при схватању да је у преводима потребно очувати употребу „десятистопного двухстопного стиха”: „Для песни сербской приличны и стихи только сербские” (цит. д., 14).

⁵⁰ Исп. савремени преглед превода: Цв. Органджиева, 326–330.

⁵¹ *Поэты 1840–1850-х годов*. Вступительная статья и общая редакция Б. Я. Бухштаба. Составление, подготовка текста, биографические справки и примечания Э. М. Шнейдермана; Л 1972, 428.

⁵² Исп., на пример, уводну напомену из превода Н. Берга: „Московский сборник” 1847; П. Прейс, *О эпической народной поэзии сербов*; СПб. 1845; – А. Попов, *Очерк истории Черногорья*; „Журнал Мин. нар. просв.”, 1846, ч. XIII; – И. Срезневский, *Вук Стеванович Караджич*: „Московский литературный и ученый сборник”, 1846; – Н. Надеждин, *Письмо из Вены о сербских песнях*: „Московитянин”, 1841, ч. III, № 5–6.

⁵³ Исп.: И. М. Колесницкая, *И. И. Срезневский как фольклорист (1840–1850-е годы)*: „Русский фольклор, VIII, Народная поэзия славян”; М.–Л. 1963.

⁵⁴ Исп., „Прибавления к Известиям Академии наук по ОРЯиС”: 1854, т. III („*Секула Дијете*” и *болгарские песни о Марке*); 1853, т. II, первая треть („*Сестра и братья*” – далматинска варијанта песме, коју је према Вуковој збирци пре-

венском фолклору.⁵⁵ Од њега потичу покушаји теоријске разраде неких принципа поетског превода словенских песама.⁵⁶ Он је мислио да је десетосложни двостопни стих са два акцента – исконска заједничка вредност свих Словена и да је превођење тим стихом најбоље успевало Пушкину.

Пушкинове стихове

Не два волка в овраге грызутся,
Отец с сыном в пещере бранятся,

сматрао је Срезњевски обрасцем превођења српских песама на руски језик, и с тих позиција веома се неповољно изразио о неким стиховима Н. Берга.

Овде треба поменути име Ф. И. Буслајева. У чланку „*Епическая поэзия*”, у предавањима о народној поезији 1857 – 1868, и другде, он покушава да југословенски епски материјал уведе у област општесловенске, општеиндоевропске поезије, наводи мноштво компаративних података о јединству схватања и облика фолклора словенских народа.⁵⁷

Ф. И. Буслајев је успевао да пред слушаоцима и читаоцима открије поетску снагу и чар југословенског епа. У том смислу је карактеристична његова анализа песме о изградњи Скадра. Наводећи низ старогерманских предања о изградњи зидина и указујући на њихову митолошку основу овај научник посебно истиче значај „изванредне српске песме о зидању града Скадра”, где је „с таквом епском свежином очуван овај високомитолошки мотив”. Прозни превод баладе који Буслајев прилаже уз анализу, јесте значајан пример научно-експликативног превођења јер чува многе уметничке квалитете, унутрашњу интонацију, дух оригинала, боље него други поетски преводи.⁵⁸

После Н. Берга, међу преводиоцима словенске народне песме, међу осталим и југословенске баладе, треба поменути М. Михајлова.

Превод песме *Марко Краљевић и кћи краља арапскога* („Арапская царевна”) спада у број најбољих у руском песништву по унутрашњој та-

вео Востоков, и „Смиљанић Зуко”); 1852, т. I („Хорутанские песни из Зильской долины”). Рано објављену српску песму коју је И. Срезњевском предао К. П. Паулович, исп.: Измаил Срезневский, *Пмятник славянской литературы*: „Литературное прибавление к Русскому Инвалиду”, 1837, № 47, 460–461.

⁵⁵ Између осталог и ново издање превода српских песама на немачки Талфије („Известия АН”, 1854, т. III, 196–197).

⁵⁶ И. Срезневский, *Мысли об истории русского языка*; СПб. 1850, 105–110; – *Исти, Замечания об эпическом размере славянских народных песен*, 1861.

⁵⁷ Ф. Буслаев, *Русская народная поэзия*; СПб. 1861.

⁵⁸ Цит. д., 304–306.

чности и дубини пренесене поетичности и драматике оригинала.⁵⁹ По угледу на Востокова и Пушкина, М. Михајлов је тражио такву форму стиха која би, не подражавајући буквално десетосложном стиху, у исто време овоме најбоље одговарала. Он напушта форме прилагођене за слушање које би биле раширене у руској поезији, напушта апсолутно метричко понављање стихова и тиме разбија глаткоћу тока десетосложног стиха:

Мать пытала кралевица Марка:
„Ты скажи мне, милый сын мой Марко...”

.....
„Как пришел с концем я к водопою,
Там двенадцать стояло арапов.
Не хотел я череда дожидаться,
Подошел к водопою я с Шарцем...”

Рад М. Михајлова на српским песмама у вези је са његовом општом тежњом – учинити нову форму органиском и природном, „присвојити” је у руски језик.⁶⁰

У том смислу принципијелно се разликују каснији преводи јуначких песама које је сачинио А. Мајков.⁶¹ Преводаца, с једне стране, није тежио тачности, те у његовим преводима често има „врло мало везе с оригиналом”,⁶² а с друге стране – местимично је предалеко приближавао јуначку песму руским биљинама.⁶³ Правичности ради треба напоменути да је сразмерно најуспелији Мајковљев превод хајдучке песме *Мали Радојица* („Радојца”).⁶⁴

О томе на како је различит одзив наилазила југословенска балада у руској култури средине XIX века, на интересантан начин сведочи историја превода песме о смрти Омера и Мериме. Превод је из пера Н. Шчербине.⁶⁵ По мишљењу једног савременог проучаваоца, превод је извршен

⁵⁹ Прво: „Руское слово”, 1860, № I, отд. I, 305–307. – Исп., М. Л. Михайлов, *Сочинения*. Вступительная статья М. И. Дикман и Ю. Д. Левина. Том первый; М. 1958, 520–522.

⁶⁰ М. Л. Михайлов. *Сочинения*, 35.

⁶¹ „Заря”, 1869, февраль, 1–5; – А. Н. Майков, *Полное собрание сочинений в 4-х томах*. Изд. 7, т. II, СПб., 1901. Преводи Мајкова ушли су у зборник Гербела „Поэзия славян”.

⁶² Цв. Органциева, *О преводима...*, 330.

⁶³ Цит. д., 331.

⁶⁴ А. Н. Майков, т. II, 175–180 (1880. г.).

⁶⁵ „Русский вестник”, 1860, кн. I, сентябрь, 921–934. Пос. изд.: *Иово и Мара. Сербская поэма*. Перевод Н. Щербины; М., 1860. – исп.: Н. Ф. Щербина, *Избранные произведения*. Вступит. статья И. Д. Гликмана. Составление, подготовка

према тексту који је у своје време записао И. И. Срезњевски.⁶⁶ Независно од Н. Шчербине рукописни текст Срезњевскога и штампане варијанте Вука Краћића проучавао је Чернишевски, који је једну дугу епизоду с баладом укључио и у свој роман „Повести в повести”. Околности око овога коришћења српске песме, као и смисао тога, врло прецизно је објаснио М. Голберг.⁶⁷ Остаје само да напоменемо да је баладу *Смрт Омера и Мериме* песник схватио као поетски израз народних стремљења за срећом и слободом, протеста против покорности као потврду снаге светле љубави.

Балада о Омору и Мерими доживела је ретку судбину на руском тлу: она је ушла не само у руску литературу, него и у руски фолклор. Свега једанаест година после објављивања превода, песму о Јови и Мари записао је А. Ф. Гилфердинг од једне сељанке са севера, Матрјоне Мењшикове. Скупљач је без тешкоћа могао да утврди да је као извор песме послужио превод Шчербине, који је доспео на север. Упадљива је чињеница да је неписмена сељанка „била у стању да отпева целу српску поему исто тако течно и без застајкивања као и неку нашу биљину. Она је употребљавала српски стих за наш епски слог, продужавајући његов хорејски завршетак, тако да је добијао темпо дактила, беспрекорно је изговарала речи „тамбура”, „горска вила” („горная вила”), „рођена мајка” (родимая майка”) итд.⁶⁸

Није мање значајан ни рад приповедачице на тексту. У поређењу с преводом Шчербине у њеној верзији није остао ниједан стих неизмењен, текст је постао хармоничнији, сажет, поетски изграђен, драматичан. У исто време, у устима певачице српска песма није преведена у калупе поетских форми на које је ова навикнута, једино је напустила извесне подробности и украсе који су јој били сасвим туђи. Видимо да се у принципу народна традиција односа према страном тексту подудару са Пушкиновом традицијом.

Последња испитивања показују да се руска народна верзија југословенске песме учврстила на Северу.⁶⁹ Савремени истраживач с пра-

текста и примечания Г. Я. Галаган; Л. 1970, 226–236. Превод је пропраћен опширним етнографским и историјским коментарима који читаоца уводе у атмосферу баладе.

⁶⁶ М. Я. Гольберг, *Еще о сербской балладе на Русском Севере*: „Советское славяноведение”, 1967, № 1, стр. 70–71. Уосталом, као што Голберг истиче, нема нарочитих разлика једне Вукове варијанте и текста Срезњевскога.

⁶⁷ М. Я. Гольберг, *Сербский эпизод в „Повестях в повести” Н. Г. Чернышевского*: „Исторические связи в славянском фольклоре. Русский фольклор”, XI; Л. 1968.

⁶⁸ *Онежские былины, записанные А. Ф. Гилфердингом летом 1871 года*, том первый, изд. 4-е; М.–Л. 1949, 47–48.

⁶⁹ Ю. И. Смирнов, *Сербская баллада на Русском Севере*: „Советское славяноведение”, 1965, № 6.

вом увиђа њену блискост са руском баладом „Василиј и Софја” и сматра да је она на неки начин заменила руску баладу, која овде више не живи.⁷⁰

Педесетих година XIX века интересовање за југословенску народну песму осећа се код словенофила и у њима блиским круговима. У часопису „Русская беседа” штампа се низ превода српских, хрватских, словеначких, бугарских песама.⁷¹

Тих година започео је своју преводилачку активност М. Петровски. Он је, између осталог, знатно проширио круг извора, преведећи не само српске већ и словеначке, македонске и бугарске песме бирајући ретке текстове, сасвим непознате руском читаоцу. Његови преводи нису се одликовали посебним поетским мајсторством: српске песме он је преводио на руски начин певања, али његово дело има културно-сазнајни значај.⁷² Потпуни резултати његова дела постали су познати тек почетком XX века (в. ниже).

Н. Костомаров направио је преводе легендарних песама и неких балада (међу њима су: *Ђакон Стефан и два анђела*, *Огњена Марија у паклу*, *Кумовање Грчића Манојла*, *Мујо и Алија*), објавивши их заједно с историјским објашњењима у часопису „Время”.⁷³

У путним белешкама А. Ф. Гиљфердинга било је страница специјално посвећених народној песми Србије, Босне и Херцеговине: навођени су и текстови (с прозним преводима), писало се о сусретима с певачима итд.⁷⁴

Карактеристично за словенофилску интерпретацију југословенске народне поезије јесте песма А. С. Хомјакова из 1849, „Сербская песня („Гаснет месец на Стамбуле”).⁷⁵ Овде је мотив буђења и повратка Краљевића Марка искоришћен да изрази идеју о буђењу словенске снаге.

⁷⁰ Цит. д., 58.

⁷¹ Исп., на пример: П. Бессонов, *Лазарица. Народные песни, предания и рассказы сербов о падении их древнего царства*: „Русская Беседа”, 1857, II, књ. 6. (прозни преводи, препричавања, праћена историјским објашњењима и карактеристикама); – В. В(аснецов), *Молодая Бреда. Хорутанская песня*: „Русская Беседа”, 1857, II, књ. 6; – Исти, *Сербская песня*. – Цит. д., превод песме „Пропаст царства српскога” П. В. Кирејевског: „Русская Беседа”, 1857, IV, ч. I.

⁷² *Primorske pjesmice*. С иллирског М. П.: „Русская Беседа”, 1856, III (лирске); – *Сербские народные песни*. М. П-кий: „Сборник литературных статей, посвященных... памяти... А. Ф. Смирдина”, т. V; СПб. 1859 (лирске); М. П-ий, *Отголоски славянской поэзии*; М. 1861 (лир.)

⁷³ *Легенды сербов*: „Время”, 1861, октябрь.

⁷⁴ А. Гиљфердинг, *Босния, Герцеговина и Старая Сербия*; СПб. 1859, 155–158, 243–263, 379–380, 547–548.

⁷⁵ *Стихотворения А. С. Хомякова*; М. 1861, 98–99.

3.

Нови вал друштвеног и литерарног интересовања за југословенску народну поезију примећује се седамдесетих година у вези са познатим политичким догађајима. У речи књига, часописа, уметничких дела, научних радова посвећених прошлости и садашњости, култури, начину живота, ослободилачкој борби страдањима словенских народа под туђинским јармом – све то нашло је места у објављеним преводима народних песама. Баш у то време појављује се дело које је означавало рекапитулацију претходног периода књижевне рецепције југословенске народне поезије, између осталог и баладе, – издање „*Поезия словян*”, које је припремљено трудом Н. В. Гербела (1871). У поглављима о Јужним Словенима представљени су одраније познати преводи Пушкина, Берга, Кирејовског, Шчербине, Михајлова, као и новоурађени преводи Берга, Ор. Милера, А. Мајкова, М. Петровског. У први план овде су истакнуте јуначке песме, а класична балада представљена је преводима А. С. Пушкина, Н. Ф. Шчербине и М. Петровског.⁷⁶

Н. Гребел је укључио свој превод из Качића Миошића, песму *Милош Обилић и Вук Бранковић*.⁷⁷ Тај превод је интересантан и по често поетским карактеристикама јер је у њему примењен четворостопни хореј, метар који се после тога почео широко употребљавати у руској поезији за превођење песама разних народа:

Выдает царь Лазарь замуж
Дочерей своих пригожих;
Вукосаву за героя,
За Обилича Милоша.

Мање или више квалификовани⁷⁸ преводи народних песама срећу се на страницама часописа и словенских зборника паралелно са много-

⁷⁶ Исп. још и преводе словеначких балада (хорутанских): М. Петровский, *Женитьба короля Матиаса*, „*Анселм*”, „*Преступник*”, „*Сиротка Ерица*” (стр. 114–120); – Ор. Миллер: „*Урош и Мрњавчевић*”, „*Орање Марка Краљевића*”.

⁷⁷ *Поезия славян*, 231–241. Исп. такође: „*Славянство*”, изд. 2-е; СПб. 1877, стр. 80–85; – Николай Гербель, *Полное собрание стихотворений*, том второй; СПб. 1882, 257–261.

⁷⁸ Исп., на пример: *Женитьба короля Вукашина. Сербская былина*. Перевел с сербского С. С. Юрьев; М. 1879; – *Славянские думы и голоса. Сборник стихотворений*, изд. под ред. П. И. Андроникова. Кострома, 1876 („*Диоба Јакшића*” – перев. Б...); – „*Славянство*”, изд. 2-е; СПб. 1877 (Царь Лазар и царица Милица” – перев. Виктора Б.); – „*Всемирный труд. Учено-литературный журнал*, издава-

бројним стиховима руских песника о словенским темама, опонашањима и препевима.⁷⁹ Нема сумње да се у приликама седамдесетих и осамдесетих година, прожетим ватреним симпатијама за ослободилачку борбу словенских народа, у условима непосредног учешћа руског народа у тој борби – књижевност и фолклор Јужних Словена прихватају на сасвим посебан начин. Потпуно је природно да су се у контексту догађаја који су се одвијали у борбама на Балкану – посебно живо и оштро пред руским читаоцем откривале херојске теме народних песама.

Тежња за директним осавремењавањем, за тумачењем старих песама у духу погледа из седамдесетих година – послужила је као повод Н. Бергу да у преводу баладе *Диоба Јакшића* дода неколико строфа о „љутим Османлијама” који по пољима проливају српску крв, и да заврши стиховима наде у скоро ослобођење словенске домовине.⁸⁰

Појављују се прве музичке публикације југословенских народних песама.⁸¹

Преводиоце привлаче нови извори, нове теме. Заједно са српским песамама јављају се преводи песама хрватских,⁸² муслиманских,⁸³ бугарских.⁸⁴

емый М. Ханом”, 1871, № 7 („Зидање Скадра” – перев. Л. Трефолева); – „Гражданин. Литературные приложения”, 1883, апрель („Косовка дјевојка” – перев. Н. Ларина).

⁷⁹ Исп. на пример: Дм. Минаев, *Совет Вилы (сербская песня)*: „Пчела”, 1877, № 11; – А. Круглов; *Юнак Данила*; Исто, № 46. и др; – Н. Боев, *Сербские песни (из книги „Народная лира”, Белград, 1879)*; – „Еженедельное Новое Время”, 1880, № 59, 400

⁸⁰ „Нива”, 1874, № 33, 526.

⁸¹ „Славянский мир”, 1878, т. II, вып 12 и 20 (лирске песме у нотацији Фр. III. Кухача).

⁸² М. П[етровск]ий, *Народные песни хорватов, записанные в XVI веке*: „Славянский ежегодник”, 1878 (бугарштице „Марко Королевич и Андрияш”, „Радосав и Владислав”, „Мать – сестра); Исти, *Король Матиаш*: „Славянство”; СПб. 1877.

⁸³ В. В. Уманов-Каплуновский; Преводи песама: „*Grozna ljubav Čelebije Muje*” и „*Nesudžena ljubja Korčić Alajbega*” из књиге „*Narodno blago sakupio i izdao Mehmed beg Kapetanović Ljubišak*”, Sarajevo 1887, 339–345. i 333–339. („Пантеон литературы”, 1888, июль–август). Исто у: *Боян. Сборник произведений современных славянских поэтов и народной поэзии*. Перевод В. В. Уманова-Каплуновского. Вып. I; СПб. 1888. (исп. ниже: В. В. Уманов-Каплуновский, *Славянская муза*).

⁸⁴ М. П[етровск]ий, *Народные сказания болгар (из собрания Миладиновых)*: „Заря”, 1870, сентябрь; преводи М. Петровског и Н. Берга у зборнику „Поэзия славян” (8 №№); преводи М. Петровског: „Славянское обозрение”, 1892, апрель, сентябрь.

Важну улогу у популаризацији и историјском тумачењу југословенске народне поезије тих деценија одиграли су радови А. Н. Пипина⁸⁵, В. Јагића⁸⁶, Ор. Милера⁸⁷, Ф. Верјовског⁸⁸, В. Качановског⁸⁹, А. А. Потебње⁹⁰, А. Н. Веселовског⁹¹, В. Милера⁹², И. Јастребова⁹³, А. Будиловича⁹⁴ и др.⁹⁵

⁸⁵ А. Пыпин, *Первые слухи о сербской народной поэзии*: „Вестник Европы”, 1876, кн. 12; – А. Пыпин и В. Д. Спасович, *История славянских литератур*; СПб. 1879.

⁸⁶ В. Ягич, *О славянской народной поэзии*: „Славянский ежегодник”, 1878.

⁸⁷ Орест Миллер, *О славянских народных песнях: Поэзия славян*; СПб. 1871; – Исти, *Косовская битва по сербскому народному эпосу*: „Славянство и Европа. Статьи и речи Ореста Миллера. 1865–1877”; СПб. 1877.

⁸⁸ Ф. Веревский, *Вук Караджич и его сборник народных сербских песен: „Филологические записки”*, 1888, вып. V, 1889, вып. I–II.

⁸⁹ В. Качановский, *Балканские славяне в эпоху покорения их турками*: „Журн. Мин. нар. просв.”, 1877, январь; – Исти, *Сербский эпос (В память 500-летия Косовской битвы – 1389–1899)*: „Вестник славянства”, 1899, кн. IV, кн. V, 1893, кн. VIII.

⁹⁰ А. А. Потебня, *Объяснения малорусских и сродных народных песен*, II. Колядки и щедровки; Варшава 1887.

⁹¹ А. Н. Веселовский, *Хорватские песни о Радославе Павловиче*: „Журн. Мин. нар. просв.”, 1879, январь; – Исти, *Южнорусские былины*; СПб. 1884; – Исти, *Разыскания в области русского духовного стиха*; 1880–1889 и др.

⁹² Всев. Миллер, *Взгляд на Слово о полку Игореве*; М. 1877; – Исти, *Заметки по поводу сборника Верковича*: „Журн. Мин. нар. просв.”, 1877, октябрь и др.

⁹³ И. С. Ястребов, *Обычаи и песни турецких сербов*: СПб. 1886.

⁹⁴ А. Будилович, *Первобытные славяне в их языке, быте и понятиях*; Киев 1878; – Исти, *Несколько замечаний об изучении славянского мира*: – *Очерки из сербской истории*; – *О литературном единстве народов славянского племени*: „Славянский сборник”, том второй; СПб. 1877.

⁹⁵ Да поменемо: Кроатов, *Заметка о боснийском певце Мехмет-беге*: „Современные Известия”, 1887, № 25; (Исти: „День”, 1888, № 26, 2); – Л. Ионина, *Материалы для биографии Вука Степановича Караджича (Из Србадии)*; – *Сербские сказки (Из Вука Караджича)*: „Родное племя. Сборник в пользу раненых сербов и черногорцев”, кн. I; М. 1876; – N, *Старая Сербия (этнографический очерк)*: цит. д.; – *Сербский народный эпос в связи с историей сербского народа*: „Славянский мир”, 1878, т. II, в. 25.

4.

Деведесетих година XIX и на почетку XX века наставља да се, шири и учвршћује прави научни интерес за Јужне Словене, у Русији, филолошки и етнографски. Најзначајнији допринос проучавању југословенске епске поезије, у том броју и баладе, дали су М. Халански⁹⁶, И. Созонович⁹⁷, Н. Г. Сумцов⁹⁸, А. Лобода⁹⁹, П. Ровински¹⁰⁰.

У центру пажње научника била су питања порекла и развитка југословенског епа, његове везе с историјом народа и начином живота, његовим међународним односима, а такође и питања историјског објашњавања појединих песама. У ово време осећа се утицај научних теорија миграционизма, историјске и етнографске школе. У низу радова јављају се покушаји да се на еп гледа са становишта савременог политичког стања на Балкану¹⁰¹.

У условима опште пенетрације славистике и повећаног интересовања за словенско питање, који достиже приметне димензије у годинама балканских ратова и у време првог светског рата, паралелно са научном литературом појављује се велики број популарних књига, зборника, тема о словенству, посебно с фолклорно-етнографског гледишта – пуни странице часописа. Студије и приповетке, преводи југословенских народних песама и легенди, различите уметничке вредности, и опонашања појављују се у великом броју, упућени читалачком аудиторију разновр-

⁹⁶ М. Халанский, *Южнославянские сказания о Кралевице Марке в связи с произведениями русского былевого эпоса*, I–IV; Варшава 1893–96; – Исти, *Южнославянские песни о смерти Марка Кралевица: „Сборник по славяноведению”*, I. СПб., 1904, и др.

⁹⁷ И. П. Созонович, *К вопросу о западном влиянии на южнославянский эпос: „Варшавские университетские известия”*, 1897, II; – Исти, *К вопросу о западном влиянии на славянскую и русскую поэзию*; Варшава 1898; – Исти, *Песни о девушке-воине и былины о Ставре Годиновиче*; Варшава 1886 и др.

⁹⁸ Н. Ф. Сумцов, *Муж на свадьбе своей жены: „Этнографическое обозрение”*, 1893, № 9; – Исти, *К истории сказаний об искусном стрелке*. М., 1890; – Исти, *Культурные переживания*; Киев 1890.

⁹⁹ А. Лобода, *Банович Страхиня*; Киев, 1893 и др.

¹⁰⁰ П. Ровинский, *Черногория в ее прошлом и настоящем*, Т. т. I–II (чч. 1–3); СПб. 1888–1905.

¹⁰¹ Исп., на пример: И. Ф. Кожин, *Борьба южных славян с турками по сербским и болгарским эпическим песням о Марке Кралевице (короле Марко)*; Киев 1914. Први покушај прегледа словенске теме у руској књиж. потиче од М. Петровског: *Славянство в русской поэзии XIX в.: „Славянские известия”*, 1915, №№ 12–13, 14 (остало недовршено због прекида излагања часописа).

сног састава. Сав тај књижевни материјал, различите уметничке вредности, тешко је сагледати и оценити¹⁰².

Најозбиљнију пажњу на опште културном плану заслужује, између осталог, дело Н. М. Галковског, који је дуге године свога живота посветио популаризацији српске народне поезије у Русији. Од њега потиче и неколико научних радова, који уосталом, нису оставили дубљег трага у руској славистици¹⁰³. Најзначајнији су његови преводи више десетина епских песама – јуначких, митолошких, хајдучких, балада, а такође и лирских песама. Упадљиви су размах и промишљеност његовог преводилачког рада. У том смислу он далеко одмиче својим претходницима.

¹⁰² Исп., на пример: *Песни разных народов, албанцев, арабов..., болгар..., поляков..., сербов..., черногорцев..., и др.* Составил В. П. Щекин; М. 1898 – В. В. Уманов–Каплуновский, *Славянская муза. Сборник переводных стихотворений.* Изд. 1-е, 1892, изд. 2-е – 1904; – С. Чериковер, *Сербия, Босния и Герцеговина.* 1910; – *Созидание Склада. Сербская былина.* Переложил Ф. В. Ржига; Н. – Новгород 1913; – К. Кашкаров, *Сказания сербского народа: „Юная Россия”,* 1914, март; – *Песни балканских славян. Сербия;* Ярославль 1914; – *Песни славянских народов. Великоорусские, малорусские, червоноорусские, белорусские, польские, болгарские, сербские, чешские, моравские, словацкие, хорутаниске и лужицкие.* С. вступит. статьей Т. В. Поссе, Пгр., 1914; – Аполлон Коринфский, *Посол с Черной Горы (Бывальщина наполеоновских времен): „Юная Россия”,* 1914, январь; – *Созидание склада-города. Сербская народная легенда.* Перевела Софья Козленицкая: „Родник”, 1914, № 10; – Т. А. Альмединген. *Сербия.* Очерк: „Родник”, 1914, № 12; – *Славянские песни в восьми наречиях: великорусском, малорусском, болгарском, сербохорватском, словинском, польском, чешском и нижнелужицком.* Издал Ф. В. Ржига; Н. – Новгород 1915; – *Из сербских народных песен.* С Сербского перевел А. Бородин: „Славянские известия”, 1915, № 12–13; – [Сербские песни]. Перев. Н. Нович: „Славянские известия”, 1915, № 2; – А. Селищев, *В день Косовской битвы у сербов: „Славянские известия”,* 1915, № 1; – Аполлон Коринфский, *Про дьякона Стефана с его дьяконицей (сербский народный сказ): „Юная Россия”,* 1916, март; – Исти, *Мать Юговичей (сербский народный сказ):* Цит. д., апрель; – *Сказки и легенды славянских народов.* Составил Е. Шведер: „Путеводный огонек”, 1917; Е. Шведер, *Сербия (очерк). Сербские сказки, легенды и предания;* М. 1917 – *Мусич Стефан (из сербских народных преданий).* Пересказ Е. Ш.: „Юная Россия”, 1917, апрель.

¹⁰³ Исп.: Н. Галковский, *Мифологический элемент в сербской народной поэзии.* I. Вилы. II. Среча и Усуд: „Филологические записки”, 1900, вып. IV–V, 1901, вып. I–II (Исто – пос. отисак; Воронеж 1903); – Исти, *Очерки сербской народной литературы. Загробное воздаяние: „Филологические записки”,* 1902, вып. VI (Исто, – пос. отисак, Воронеж 1903).

Из његовог пера изишло је најмање 66 превода из српског епа¹⁰⁴ и око 15 лирских песама¹⁰⁵. Гаљковски је, било први пут било поново, – превео читав низ класичних балада: *Браћа и сестра*, *Милан-бег и Драгутин-бег*, *Мујо и Алија*, *Змија младожења*, *Наход Симеун*, *Предраг и Ненад*, *Ко крсно име слави оном и помаже*, *Ђурђева Јерина*.

За разлику од својих претходника, који су најчешће (чак и Н. Берг) преводили по избору, Н. Гаљковски је себи поставио циљ да створи антологију југословенске народне епике, промишљену и научно фундирану. Избор текстова за преводе код њега је диктиран не личним укусом него свешћу о значењу епских циклуса и улоге појединих песама у њима.

У књигама Н. Гаљковског српска епика први пут се појавила пред руским читаоцем у тако израженој пуноћи, разноврсности сижеа, ликовна, тематском шаренилу, с таквом доследношћу и уметничком сврсисходношћу.

Преводи Н. Гаљковског добро пола века били су најважнији извор за упознавање са српским епом на руском језику, потиснувши на задњи план већину претходних превода.

Но и при свем овом, савремена и најновија критика открила је у делу Н. Гаљковског доста недостатака: непрецизности, па чак грешке у преношењу одређених места, уметничка неуједначеност¹⁰⁶.

По мишљењу П. Ровинског, „преводац није продро у дух језика и српске народне поезије”¹⁰⁷.

Чини се да је у области књижевне оцене најозбиљније и најтачније мишљење Б. М. Ејхенбаума: „Преводи Н. М. Гаљковског урађени су савесно..., али се не може рећи да му је пошло за руком да у руском језику пронађе стил који преноси дух оригинала. Ту је превод речи, али нема осећања за стил... Сваки уметнички превод јесте тумачење оригинала, а

¹⁰⁴ *Сербский народный эпос*. Вступительная статья и перевод Н. Гаљковско-го; Сумы 1897; – *Сербский эпос*. Перевод Н. М. Гаљковско-го; М. 1916. (серија „Памятники мировой литературы”). Ово друго издање, потпуније, има поглавља: „Песни древнейшие и мифологические”; „Косовские песни”; „Песни о Марке Кралевиче”; „Песни позднейшие”. Треба поменути и антологију „*Избранные юнацкие песни сербского народа и переводах русских писателей*”. „Русская классная библиотека”; СПб. 1904. Ту су укључени и преводи Н. Берга.

¹⁰⁵ Н. Гаљковский, *Лирические песни себрского народа*: „Филологические записки”, 1897, вып. V–VI.

¹⁰⁶ Исп, на пример: „Русская Мысль”, 1899, май; – „Русский Вестник”, 1898, № 10; – „Исторический вестник”, 1916, кн. 4; – „Голос минувшего”, 1916, № 10.

¹⁰⁷ *14-е присуждение премий имени А. С. Пушкина*; СПб. 1901, 9–10.

не његова копија. Н. М. Гаљковски покушава да да копију и зато не даје стил. Ипак и такав превод може заинтересовати читаоце.”¹⁰⁸

Управо с тога разлога преводи Н. Гаљковског, иако догађај од великог културног значаја, нису били у правом смислу својина руске поезије. Овај задатак остао је совјетским песницима преводиоцима да га решавају.

5.

У совјетској култури доживела је даљи развој најбоља традиција напредне руске науке и књижевности у односу према фолклорном наслеђу словенских народа. У исто време у ову традицију унесена су нова начела, по којима се одликује социјалистичка култура совјетског друштва: прецизно схватање интернационалног значаја рада на прихватању наслеђа, научни приступ сједињен са задацима широке популаризације, смисао за меру.

Већ тридесетих година појавила се књига Н. Кравцова о српском епу која својим обимом, бројем превода и научним нивоом превазилази предреволюционарна издања тога типа.¹⁰⁹ Овде су штампане 73 песме, сакупљене у 6 поглавља, према традиционалној научној класификацији. Баладе су разврстане у различите одељке. Уз преводе Н. Берга и Н. Гаљковског додати су преводи аутора. Између осталог, он је дао нови превод *Хасанагинице*. У својим преводима Н. Кравцов се држао јединственог метра – употребљавао је петостопни хореј, који према његовом мишљењу најбоље одговара десетосложном стиху.

Преводи Н. Кравцова исти су по типу као и Н. Гаљковског – њихова основна вредност је обавештајна: они су у великој мери блиски оригиналу (иако дозвољавају и одступања), лако се читају, али немају оне снажне поетске привлачности и уметничке сврсисходности која је својствена српским народним песмама. Опширну студију Н. Кравцова с правом можемо означити као једну од најсолиднијих, врло садржајних монографија о српском епу на руском језику, мада је у својој општој концепцији застарела.

Године великог отаџбинског рата, које су ујединиле словенске народе у борби против фашизма, поново су пробудиле интересовање у нашој земљи за јуначку поезију Јужних Словена. Карактеристике тога интересовања огледају се у једном зборнику који се појавио 1942. године

¹⁰⁸ „Русская Мысль”, 1916, кн. 6, отд. „Критическое обозрение”, 3.

¹⁰⁹ *Сербский эпос*. Переводы Н. Берга, Н. Гаљковског и Н. Кравцова. Редакция, исследование и комментарии Н. Кравцова. Academia, 1933.

у Свердловску¹¹⁰. Састављачица његова тешко да је могла имати у рукама оригиналне песме о народноослободилачким борбама. Највероватније ће бити да се потрудила да их представи користећи се мотивима, ситуацијама и ликовима традиционалне баладе (јунак и вила, звезда Даница, удовица и њени синови и др.). Макар колико наивна била ова настојања у области научно-историјској и фолклорној, према њима се треба односити са разумевањем и поштовањем. Скромна је била ова књижица – први весник нових књига, чланака, прегледа на руском језику посвећених савременом херојском фолклору и поезији народа Југославије.

Педесетих и шездесетих година изишла је читава серија зборника, који се у својој укупности могу посматрати као најзначајнији допринос усвајању југословенске народне поезије у совјетској отаџбинској литератури¹¹¹. Захваљујући тим издањима знатно је проширен и скоро у потпуности обновљен преводни фонд југословенског епа. Проширење се запажа и на националном плану (појавили су се нови преводи не само српских него и хрватских, словеначких, македонских песама), на плану поетских врста, а нарочито тематском.

Савремена издања сасвим одређено се одликују у три принципијелна својства. Прво, садрже велики број текстова и материјал дају у систему, а не у случајним изборима. Друго, текстови су снабдевени студијама, примедбама, објашњењима која читаоца уводе у свет југословенског епа и дозвољавају његову рецепцију истовремено као факта поезије и народне историје, народног живота и обичаја¹¹².

Треће, преводи обавештајног карактера, преводи-копије постепено и стално одлазе, уступајући место поетским преводима у оном смислу тога појма који је општеприхваћен у теорији и пракси совјетске преводилачке уметности. Поетски превод сједињује у себи научну тачност и истинитост преношења духа поезије оригинала, верност његовог исто-

¹¹⁰ *Партизанские стаихи и песни западных славян*. Переводы Надежды Блинович; Свердловск 1942.

¹¹¹ *Югословские народные песни*. Перевод с сербо-хорватского, словенского и македонского языков П. Эрастова; М. 1956; – *Эпос славянских народов*. Хрестоматия. Под общей редакцией П. Г. Богатырева; М. 1959; – *Сербский эпос в двух томах*. Составление, вступительная статья и комментарии Н. И. Кравцова. Переводы под редакцией М. А. Зенкевича; М. 1960; – *Эпос сербского народа*. Издание подготовил И. Н. Голенищев-Кутузов; М. 1963.

¹¹² У том правцу посебно високу оцену заслужује издање од 1963. Студија познатог слависте И. Н. Голенишчева-Кутузова представља најпотпунију и квалификовану оцену југословенске епике у савременој совјетској науци.

ријског и уметничког садржаја. Обавештајне функције самим тим улазе у естетику превода, али је не замењују нити је негирају.

Одлучујућу улогу у таквом преображају преводачких задатака и метода одиграо је приступ совјетских песничких мајстора-преводаца југословенском епу. Овде пре свега треба поменути имена А. Ахметове, Н. Заболоцког, М. Зенкјевича, М. Исаковског, Д. Самојлова, Б. Слуцког и П. Ерастова. Њихов однос према раду на поезији Јужних Словена носи изразити печат неких општих теоријских оријентација.

„Преводилац служи ствари пријатељства међу народима, њиховом узајамном обогаћивању у области културе... Рђав песник не може бити добар преводилац”¹¹³.

„Циљ реалистичког... стиховног превода јесте: представити оригинал страног језика у његовом највернијем духу и суштини постојања”¹¹⁴.

Песници које сам поменуо нису се ограничили на појединачна случајно одабрана дела већ су дали серије превода које се по правилу одликују одређеним унутрашњим јединством. Тако је Н. Заболоцки превео 29 песама, међу њима 15 о Краљевићу Марку и 7 хајдучких балада (овај посао песник је завршио у лето 1958). Од Ане Ахматове потиче 14 превода, међу њима – 4 косовске песме и 6 балада (ту су прослављена *Хасанагиница* и *Смрт Омера* и *Мериме*). По 12 превода сачинили су М. Зенкјевич (међу њима – 4 о Марку, 3 о косовском боју, 3 из новог времена и 2 баладе), и Б. Слуцки (међу којима 9 балада, и то 3 о Јакшићима). По девет превода направили су Д. Самојлов (претежно баладе) и М. Исаковски (од тога 4 баладе).

Песници-преводиоци у највећем броју случајева користе метар наслеђен из претходне литерарне традиције – петостопни хореј, не држећи се нарочито строго цезуре после друге стопе. Разуме се, као велики мајстори поетске технике, они даље разрађују традиционалну метрику с великим искуством, дајући стиховима гипкост и ритмичку разноврсност. Но ипак, ни њихово сјајно искуство не дозвољава закључак да се напори око истраживања најадекватнијег метра за десетосложни стих могу сматрати завршеним. И трагања Востокова и Пушкина, а и ретки покушаји савремених преводаца за решењима ван петостопног хореја (нпр., превод песме *Косовка дјевојка* П. Ерастова) уверавају нас у плодност даљих истраживања и експеримената.

¹¹³ Н. Заболоцкий, *Заметки переводчика: Избранные произведения в двух томах*. Том второй; М. 1972, 284.

¹¹⁴ Арсений Тарковский, предговор књизи *Голоса поэтов. Стихи зарубежных поэтов в переводе Анны Ахматовой*; М.1965, 7.

Може се рећи да су наши савремени песници својим преводима поново на руском језику открили свет југословенске епске песме, а најбољи од ових превода постали су већ нераздвојни део руског песništва – слично ономе како су се у њу слили класични преводи Жуковског, Љермонтова, Курочкина, Брјусова...

Треба напоменути да је труд око превођења југословенског народног епа у свим историјским етапама био на овај или онај начин повезан с токовима научног осмишљавања тога епа, и често је њиме био стимулиран. У совјетској епоси повезаност ова два правца културног рада нарочито је очигледна. Педесете и шездесете године у совјетској славистици карактеристичне су по појави значајног броја научних радова посвећених епској поезији Јужних Словена, посебно балади. У њима се врло јасно огледају нови методолошки принципи совјетске теорије епа уопште, као и ново схватање централних питања теорије и историје народне епике. То се у пуној мери показало већ у познатом реферту академика В. М. Жирмунскога на IV међународном конгресу слависта у Москви (1958)¹¹⁵. Централно место у њему заузимају питања о природи и карактеру међусловенске, и шире – међународне узајамности у епском стваралаштву, о улози општих закономерности, о историјској типологији народног епа.

Идеје и принципи историјско-типолошке теорије – у примени на јужнословенски еп и баладу – добили су свој наставак у делу Е. М. Мелетинског¹¹⁶, Б. Н. Путилова¹¹⁷, В. Е. Гусјева¹¹⁸.

Битан допринос поредбеним истраживањима проблема словенског епа представљају студије В. В. Виноградова¹¹⁹, Н. С. Державина¹²⁰,

¹¹⁵ Исп.: В. Жирмунский, *Народный героический эпос*. Сравнительно-исторические очерки; М.–Л. 1962.

¹¹⁶ Е. М. Мелетинский, *Происхождение героического эпоса*. Ранние формы и архаические памятники; М. 1963.

¹¹⁷ Б. Н. Путилов, *Исторические баллады в сборниках Вука Стеф. Караджича: „Анали филолошког факултета”*, књ. IV; Београд 1964; – Исти, *Славянская историческая баллада*; М.–Л. 1965; – Исти, *Русский и южнославянский героический эпос. Сравнительно-типологическое исследование*; М. 1971 и др.

¹¹⁸ В. Е. Гусев, *Партизанская народная поэзия у славян в годы второй мировой войны: „История, фольклор, искусство славянских народов. Доклады советской делегации. V Международный съезд славистов”*; М. 1963.

¹¹⁹ В. В. Виноградов, *Героический эпос народа и его роль в истории культуры: „Основные проблемы эпоса восточных славян”*; М. 1958.

¹²⁰ Н. С. Державин, *Кралевиц Марко и Илья Муромец (Палеоэтнологический очерк): „Сов. этнография”*. Сборник статей, VI–VII; М.–Л. 1947.

П. Г. Богатирјова¹²¹, Н. Н. Голенишчева-Кутузова¹²² и Н. И. Кравцова¹²³. Овде је такође потребно поменути радове М. Ј. Гольберга (исп. горе), Ј. И. Смирнова¹²⁴ и Е. П. Наумова¹²⁵.

Рапе уз рапе са овима наступају проучавања украјинских слависта¹²⁶.

Може се приметити да у истраживањима нашег времена проблематика коју пружа балада добија све већу самосталност и значај, не расплињујући се у општој проблематици епике. Овакав приступ узрокован је како нараслим занимањем за баладу у савременој науци тако и схватањем оне особите улоге коју је балада одиграла у историји југословенског епа, између осталог – и у еволуцији његових класичних форми.

Сада постоје све могућности за то да се уједињеним напорима научника и мајстора уметничког превођења ради на откривању пред совјетском многонационалном читалачком публиком – својеврсног света југословенске баладе у истом онаквом обиму у којем је досад откривен српски херојски еп.

(Превела с руског: Бригите Симић)

¹²¹ П. Г. Богатырев, *Некоторые очередные вопросы сравнительного изучения эпоса славянских народов*: IV Международный съезд славистов. Доклады; М. 1958.

¹²² Исп. још и И. Голенищев-Кутузов, *Славянские литературы*. Статје и иследования; М. 1973.

¹²³ Исп. такође и: Н. И. Кравцов, *Проблемы славянского фольклора*; М. 1972.

¹²⁴ Ю. И. Смирнов, *О значении славянского фольклора для исследования балканской эпической общности*: „Славянский и балканский фольклор”; М. 1971; – Исти, *Сходные описания славянских эпических песен и их значение*. – Цит. д., – Исти, *Сходения между славянскими эпосами и метод исследования*: Межславянские культурные связи”; М. 1971.

¹²⁵ Е. П. Наумов, *Южнославянский эпос и проблемы сербского средневековья*: „Славянский и балканский фольклор”; М. 1971.

¹²⁶ М. Гайдай, В. Скрипка, Н. Шумада, В. Юзвенко, *Историко-типологічні та генетичні зв'язки в епічній пісенній творчості слов'ян (XVII–XIX ст.) VI Міжнародний з'їзд славистів*, Київ, 1968; – *Розвиток і взаємовідношення жанрів слов'янського фольклору*; Київ, 1973; – *Визвольний рух слов'ян у народній пісенній творчості XVII–XIX ст.*; Київ, 1971.

Б. Н. Путилов

ЮГОСЛАВЯНСКАЯ БАЛЛАДА И РУССКАЯ КУЛЬТУРА

Резюме

Живой интерес русской культуры к югославянской народной эпике, в том числе к балладе, продолжающийся вот уже на протяжении 180 лет, выражался в большом количестве переводов и переложений, в многочисленных исследованиях и общественно-культурных оценках, в участии русских ученых в собирании и издании песен. Этот интерес неизменно определялся и поддерживался серьезными факторами общественно-исторического и культурного порядка. Югославянская баллада воспринималась в России как поэтическое выражение исторических судеб, национальных стремлений и духа народов южнославянских земель, в контексте героического и трагического содержания народной жизни.

В русской литературе, начиная с Востокова и Пушкина и вплоть до наших дней, осуществлялась большая задача национально-литературного плана – переводы югославянской баллады. Лучшие из этих переводов открывали русской культуре новый для нее поэтический мир эпоса южных славян. Одновременно с этим поиски русскими поэтами средств наиболее точной и поэтически адекватной передачи особенностей югославянской эпики способствовали открытию новых возможностей самой русской поэзии в области стиха и стиля. Многие юнацкие песни и баллады, переведенные с сербскохорватского языка, составляют ныне нераздельную часть русской поэзии.